

PRIKAZI

REVIEWS

НЕПОСЛУШНОСТ КАО ВРЛИНА И МОРАЛНО ПРАВО: КРИТИЧКИ ОСВРТ У СОЦИОЛОШКО- ФИЛОЗОФСКОЈ ПЕРСПЕКТИВИ¹

Немања Радовановић^{2*}

Катедра за социологију, Филозофски факултет Универзитета у Приштини

Питање дијалектике послушности и непослушности представља једно од есенцијалних питања модерне и постмодерне културе. Монографија *Непослушност као врлина и морално право у ауторитарним и демократским друштвима* аутора Зорана Д. Недељковића и Андреја А. Семенова представља интердисциплинарни покушај да се одговори на питање односа између непослушности и послушности са духовног, социолошког и филозофског аспекта. Већ из садржаја ове монографије наслућује се широка теоријска платформа са које се посматра појам непослушности. Увођењем класика социолошке, филозофске и књижевне мисли (Русо, Фром, Бурдије, Берђајев, Достојевски, Хаксли) аутори показују да је непослушност непролазна тема у књижевности, социологији, теологији, филозофији. Полазећи од својеврсне социолошко-филозофске анализе, из теоријског дворишта поменутих великана, аутори настоје доћи до савремених демократских теорија и пракси грађанске непослушности. У времену које одликује жестока морална криза која се као у огледалу прелама у сваку сферу друштвеног живота, ова монографија у прву руку због своје ширине представља значајан прилог расправи о слободи појединца и његовим моралним обавезама у друштву.

Монографија је подељена на два дела. У првом делу Недељковић прилази непослушности као духовном и егзистенцијалном проблему. Полазећи од дијалектике напетости између послушности и непослушности у духовном и световном животу, кроз анализу Фрома, Берђајева, Сорокина до живописних студија случаја попут Соложњецина и Торовог живота. Један од главних ауторових увида се тиче симулације непослушности у постмодерном добу. Појединци лишени аутентичности могу само глумити непослушност, изводити својеврсни културни позерај, без истинске моралне снаге у основи, чиме је њихова непослушност далеко од врлине. Појединац често „питање слободе, себи скоро и да не поставља,

¹ Зоран Д. Недељковић, Андреј А. Семенов (2025). *Непослушност као врлина и морално право у ауторитарним и демократским друштвима*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.

^{2*} Аутор за кореспонденцију: nemanja.radovanovic@pr.ac.rs

Рад цитирати као: Радовановић, Н. (2025). Непослушност као врлина и морално право: критички осврт у социолошко- филозофској перспективи. *Godišnjak za sociologiju* 21(35), 109–111.

јер је постао охлађени лив у матрици масовне културе. Не осећа потребу да преиспитује своје схватање слободе као способности да самостално поступа, стога његово суђење о сопственом идентитету не би ишло у смеру од Ја ка Ми него обрнуто, од Ми ка Ја. Преко других би сазнао шта жели и хоће, у систему вредности који би био само подсистем тога Ми што му се намеће као скуп његовог умноженог Ја. И у таквом менталном стању није му јасно шта значи бити непослушан, кад он није свестан ни своје послушности. Јер да би био непослушан, он мора да разуме и одмери границе послушности“ (Недељковић, Семенов, 2025, стр. 19). У другом делу монографије, Семенов тежи систематској прецизности градећи приказ концепта грађанске непослушности у светлу Берлинове разлике између позитивне и негативне слободе, као и у односу на питања политичких обавеза и правне легитимности. Он показује да грађанска непослушност није анархијски чин рушења поретка, већ (под одређеним условима – ненасиљана, савесна, супротстављена неправди) морално заснован вид отпора који не излази из оквира демократске културе. Међутим, како се ради о врло сложеном феномену, аутор истиче: „случајеви као што су Едвард Сноуден и Гаврило Принцип показују да постоје акти који, иако не испуњавају формалне услове, могу бити морално оправдани. Они нас подсећају да грађанска непослушност није ригидна матрица, већ динамичан појам који мора бити отворен за контекстуалну евалуацију“ (Недељковић, Семенов, 2025, стр. 219). Један од значајних увида се тиче дијалектике напетости између правног и моралног аспекта грађанске непослушности. „Управо та двослојна природа, у којој појединац може бити „крив“ у очима закона, а истовремено „у праву“ у контексту моралног резонувања, отвара простор да се грађанска непослушност схвати као чин консолидације институција, док њено санкционисање истовремено служи као превенција против анархије. Другим речима, уколико држава доследно кажњава све акте непослушности без разликовања мотива и контекста, она ризикује да изгуби свој морални ауторитет“ (Недељковић, Семенов, 2025, стр. 199).

У излагању нормативног аргумента, аутори ове монографије постижу висок степен аналитичке ефикасности. Уз морално оправдање непослушност може бити грађанска врлина неопходна за успостављање/очување демократије. Убедљиво се показује како слепа послушност производи ауторитарно пропадање, док непослушност заснована на одређеним принципима обнавља јавно расуђивање. Непослушност није једноставно порицање ауторитета, већ може бити и врлина, па чак и морално право. Разликовање између истинске и симулиране непослушности чини ово дело актуелним у контексту савремених друштвених покрета где се често поставља питање аутентичности и моралне снаге. Потенцијални читалац – заинтересовани грађанин, у овим редовима неће пронаћи смернице за непосредну праксу, међутим дело обилује аргументацијом која му нуди одређено интелектуално оправдање чињенице да под одређеним условима, грађанска храброст и непослушност нису само дозвољене већ и неопходне за развој грађанског друштва и демократије.

Иако веома провокативан, први део монографије обилује сложеним реченицама, симболиком и метафоричношћу што захтева пажљивог читаоца. Го-

тово песничке слике друштвених околности које Недељковић даје носе у себи опасност да непажљивом читаоцу замагле јасност аргументације. Са друге стране, управо те слике могу бити најплодотворније за оне који се раније нису сусретали са социолошко-филозофским текстовима. Уопште узевши, ова монографија захтева пажљивог и концентрисаног читаоца. Висока информативност, као и сложена логичка структура указују на густ стил писања чиме је она примарно намењена информисаном академском читаоцу. Док се Недељковић највише ослања на метафору и историјску илустрацију, Семенов тежи систематској прецизности чиме публици остаје да из ове тензије извуче квалитет више или пак да жали за чвршћом интеграцијом текста.

Грађанска непослушност у друштвима са кризом демократије има посебан значај јер представља један од ретких начина да грађани изразе отпор неправди и укажу на слабости институција. Она делује као корективни механизам – подсећајући да легитимитет власти не почива само на формалној процедури, већ и на моралној одговорности према правди и достојанству грађана. У таквом контексту, непослушност није рушење поретка, већ покушај његовог оживљавања и враћања демократском духу. Аутори убедљиво показују да непослушност није нужно друштвена опасност, већ може бити и акт одбране достојанства личности и критичког духа у друштву које све више захтева конформизам. Следствено томе ово дело ће бити од користи не само социолозима, филозофима, политиколозима већ и широј публици која настоји да разуме односе између правде, демократије и моралног отпора. Наизглед неспојиви аутори по пољу свог досадашњег академског истраживања, Недељковић који се највише бавио социологијом културе и Семенов политичком филозофијом, сваки из свог угла успешно стварају дело у коме пружају својеврсну вертикалу из света у коме човек као биће поставља себи питања о границама слободе, до света грађанина у коме је он условљен друштвеним структурама.

RECEIVED: 26.09.2025.

ACCEPTED: 28.09.2025.

nemanja.radovanovic@pr.ac.rs

МЛАДИ НА СЕЛУ – ИЗАЗОВИ И ПЕРСПЕКТИВЕ¹Милена Јовановић^{2*}

Ниш

Зборник *Млади на селу: демографска, друштвено-економска, политичка и културна перспектива* садржи прилоге са научног скупа одржаног 21. јуна 2024. године у организацији Департмана за социологију и Центра за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу. Посвећен је сећању на Сузану Марковић Крстић (1969–2023), професорку овог факултета, која је свој научно-истраживачки рад усмерила ка разумевању демографских и социолошких феномена села и младих. У зборнику се истиче важност истраживања најзначајнијих проблема руралних подручја и друштва у целини, попут депопулације села, одсељавања младих и недостатка образовних и радних прилика за њих на селу.

Аутори саопштења указују на савремене промене у економији, технологији и култури које пружају нове могућности, али и нове изазове за рурална подручја.

Радови у зборнику су распоређени у две целине: први део чине саопштења са скупа о демографским, друштвено-економским, политичким и културним проблемима српског села и младих (15 радова), док је други део посвећен научно-истраживачком раду Сузане Марковић Крстић (четири приказа књига, библиографија, биографија и галерија фотографија).

¹ Лела Милошевић Радуловић, Гордана Стојић (ур.) (2024) *Млади на селу: демографска, друштвено-економска, политичка и културна перспектива*. Ниш: Филозофски факултет, 1–275. <https://doi.org/10.46630/mns.2024>

Приказ је урађен у оквиру програма студентске праксе „Таленти у јавном сектору“ Националне службе за запошљавање под менторством доц. др Гордане Стојић.

^{2*} Аутор за кореспонденцију: m.jovanovic-21357@filfak.ni.ac.rs

Ауторка је студенткиња мастер студија социологије на Филозофском факултету у Нишу.

Рад цитирати као: Јовановић, М. (2025). Млади на селу – изазови и перспективе. *Годишњак за социологију* 21(35), 113–118.

Рад Љубише Митровића анализира демографске промене и регионалне неједнакости у Србији, с акцентом на југоисток земље. Полазећи од статистичких података аутор указује на утицај миграција, депопулације и сенилизације на социјално-економску структуру овог региона. Студија случаја општине Бела Паланка показује да одлазак младих и образованих, уз неповољан географски положај, доводи до демографске деградације и успорава развој неразвијених општина југоисточне Србије.

Драгољуб Ђорђевић у раду разматра појмове омладине, младих на селу и младих сељака, истичући да је омладина социолошка, а не само биолошка категорија. Посебно истиче хетерогеност младих на селу и њихове различите животне изборе и вредности. Аутор формулише типологију омладине у коју укључује категорију младих у расејању, узимајући у обзир утицај миграција. Његов рад представља значајан допринос проучавању положаја младих у селу, пружајући оквир за даље истраживање генерацијских промена и социјалних политика у руралним заједницама. Уочивши бројне изазове, Ђорђевић ипак остаје оптимистичан по питању будућности села.

Употреба фокусгрупног интервјуа у партиципативним истраживањима заснованим на заједници предмет је рада Јасмине Петровић. Ауторка показује како ова метода омогућава дубље разумевање потреба и изазова руралних заједница и пружа истовремено вредне увиде за креирање и унапређење програма подршке. Наглашава се практична примена фокусгрупног интервјуа у процесу развоја и евалуације политика усмерених на одрживи развој села, чиме рад постаје драгоцен ресурс за истраживаче у овој области.

У раду „Промјене у демографској структури црногорског села“ Раде Шаровић и Горан Ћеранић анализирају демографске промене у руралним подручјима Црне Горе од прве половине 20. века до данас и указују на утицај економских криза, миграција и урбанизације на смањење броја и старење сеоског становништва. Посебно истичу разлике између брдских и приморских региона, као и пресудан утицај индустријализације и транзиције. Иако су нека села очувала стабилност захваљујући близини урбаних центара или туризму, неопходно је улагање у инфраструктуру, образовање и локалну привреду ради задржавања младих у руралним подручјима.

Сретен Јелић и Марија Поповић анализирају смањење броја младих у руралним подручјима Србије. Аутори истичу низак наталитет, миграције, старење становништва и економску несигурност као кључне факторе демографске кризе. Посебно се разматра регионална и полна структура младих, с нагласком на југоисточну Србију, где су ови проблеми најизраженији. У закључку се указује на неопходност осмишљавања и примене мера за побољшање положаја младих у селима како би се зауставила депопулација и подстакao развој руралних подручја.

Љубинко Милосављевић истражује узроке и последице нестајања сеоског начина живота, истичући утицај мегалополиса који „усисава“ становништво из села и доводи до демографског пада и угрожавања традиционалне културе. Данашњи урбани живот, усмерен ка индивидуализму и материјализму, суштински

се разликује од старог сеоског модела који је наглашавао породицу, заједницу и морал. Упркос песимистичном наслову („Мегалополис је победио: нема села ни младих на селу“), рад се завршава указивањем на примере избора живота у селу од стране неких популарних личности из културе у нашем друштву; живот на селу могао би постати пожељан „када бисмо константно и веома упорно неговали разумне жеље“ (78).

Предмет рада Анђеле Божић и Михаила Петровића је компаративна анализа демографских тенденција у два типа села у општини Зајечар. Подаци са последња три пописа становништва показују драматичан демографски пад у удаљеним селима што прети да се нека насеља сведу на пукe топониме. Аутори наглашавају потребу за инфраструктурним и економским улагањима како би се спречила даља депопулација и омогућио развој руралних крајева.

Весна Трифуновић анализира економску деградацију села у Србији, указујући на последице индустријализације, урбанизације и неолибералне пољопривредне политике. Село је угрожено депопулацијом, сиромашењем и нестанком малих газдинстава. Док ЕУ подржава одрживи рурални развој, Србија фаворизује велика газдинства и ниске цене хране. Ауторка закључује да је неопходна промена политике у правцу подршке малим пољопривредницима и обнове руралних заједница у складу с европским стандардима. Савремено село се налази на раскршћу и будућност сељаштва зависи од тога да ли ће успети да се адаптира на нове услове и да ли ће се створити одрживи модели који ће обезбедити боље услове живота за његове становнике. На један од њих указује у свом раду Марица Шљукић која се бави могућностима које прехранбена производња малог обима пружа за привлачење и задржавање младих људи на селу. Развој малих пољопривредних предузећа и производња органских и локалних производа пружају нове пословне могућности и побољшавају економски статус становника. На основу емпиријског истраживања и примера добрих пракси, ауторка закључује да овај вид производње има потенцијал дугорочног везивања младих људи за село, али да истовремено делују и бројни фактори који могу да их демотивишу у том настојању, због чега је неопходна подршка локалних политика и улагања у инфраструктуру.

Три текста у зборнику посвећена су политичким аспектима положаја младих. У раду „Политичка култура младих Србије“ Вјекослав Бутиган анализира ставове младих у Србији према политици и истражује различите факторе који утичу на формирање њихове политичке културе, као што су медији, друштвене мреже и образовање. Млади често показују дистанцу према политици због дуготрајне нестабилности и корупције која је смањила њихово поверење у систем. Аутор наглашава потребу за већим ангажовањем младих, едукацијом и системским мотивисањем за развијање партиципативне политичке културе младих. Бранислав Стевановић критички преиспитује тезу о омладини као покретачкој снази друштвених промена указујући на јаз између идеала младих и стварних политичких и социјалних прилика. Млади имају жељу за променама, али их окружење често обесхрабрује, што доводи до неповерења у институције и политичке изолације. Поређењем студентских протеста из 1968. са савреме-

ним омладинским активизмом, аутор истиче мањи друштвени ангажман младих и већу усредсређеност на каријеру у условима незапослености и социјалне несигурности; употреба нових технологија утиче на то да се често опредељују само за онлајн активизам. Закључује да је потребно пронаћи нове начине за подстицање друштвене одговорности и активизма младих прилагођене новим друштвеним условима и сензибилитету омладине. Однос релевантних политичких фактора према младима предмет је рада „Млади на селу као објекат политике“ Срђана Шљукића који анализира третман младих у руралним подручјима у стратешким документима Србије, Црне Горе и Републике Српске. Иако се у тим документима препознају проблеми младих у руралним срединама и потреба за подршком, често постоји јаз између планираних мера и њихове примене. Млади са села остају маргинализовани јер се у пракси више пажње поклања њиховим вршњацима у урбаним срединама. Националне стратегије не узимају у обзир у довољној мери специфичности руралних подручја, а последица тога је примена мера које нису довољне за развој села и задржавање младих.

Лела Милошевић Радуловић у свом раду разматра допринос Сузане Марковић Крстић истраживању друштвених неједнакости у образовању, посебно школовању сеоске омладине. Након приказа теоријских приступа друштвеним неједнакостима у образовању, ауторка указује на то да постоје бројни узроци и облици ових неједнакости са далекосежним последицама. Истиче да резултати истраживања Сузане Марковић Крстић указују на то да сеоска омладина има исте потребе као и градска, али да се суочава са већим препрекама – економским, културним и институционалним. Такође указују на наглашене регионалне неравномерности, нарочито на неповољну ситуацију у источној Србији, што доводи до одласка младих из руралних крајева. Закључује се да су кључни фактори који утичу на њихове образовне могућности социоекономски и културно-образовни статус породице и регионална припадност и да су због тога потребна ефикаснија решења која ће обезбедити равноправан приступ образовању и смањити друштвене баријере.

У раду „Брак/партнерство и родитељство: Вредности и пракса младих у југоисточној Србији“, Драгана Пешић Јенаћковић истражује утицај друштвених и економских услова на ставове младих према породичном животу. Иако цене породичне вредности, често немају адекватну подршку за њихову реализацију. Због тога је потребно да се политичким и друштвеним мерама омогуће стабилнији услови за планирање породице.

Млади у Србији све више препознају климатске промене као глобални изазов, али је њихова активна укљученост у решавање овог проблема ограничена. Предмет рада Иване Илић Крстић су ставови младих о климатским променама и њихово проеколошко понашање. Резултати емпиријског истраживања обављеног на узорку студената показују да већина разуме озбиљност проблема, да су упознати са узроцима и последицама климатских промена, као и са еколошким политикама, али да су у мањој мери свесни да својим понашањем могу утицати на климатске промене. Иако подржавају зелене иницијативе

тиве, мали број активно учествује у њима, па је неопходно подизање еколошке свести и подршка младима за појачану улогу у борби против климатских промена.

Други део зборника је посвећен научно-истраживачком раду Сузана Марковић Крстић који обухвата неколико области – демографију, социологију образовања, социологију омладине и социологију села.

Јована Стојановић, Ненад Станојевић, Данијела Здравковић и Марија Голубовић приказали су четири књиге које је објавила Сузана Марковић Крстић. У монографији *Демографске структуре неких балканских земаља* (2008, коаутор Петар Голубовић), анализирани су, на основу статистичких података и емпиријских истраживања, демографске карактеристике и популациона кретања становништва балканских земаља са посебним освртом на Србију. У другој приказаној књизи, *Хуманистичка димензија образовања младих у контексту савремених друштвених промена* (2016, коаутор Лела Милошевић Радуловић) приказана је компаративна анализа односа образовања и друштва у Србији, Македонији и Бугарској. На основу анализе друштвених неједнакости, вредности младих и проблема насиља у школама, ауторке указују на потребу реформе образовања и подстицања културе мира. Монографија *Црнотравско пограничје у социодемографском контексту* (2016) посвећена је Црној Трави, једној од депопулацијом највише погођених општина у Србији. У првом делу анализирани су социодемографске карактеристике црнотравских села, док је други део, заснован на квалитативном теренском истраживању, усредсређен на социолошке аспекте живота у овој општини, пружајући увид у механизме социјалне адаптације (руралног) становништва у условима депопулације и економске маргинализације. У уџбенику *Становништво у социолошком контексту* (2021) Сузана Марковић Крстић испитује могућности интеграције социологије и демографије, наглашавајући значај интердисциплинарног приступа за боље разумевање демографских промена и њиховог утицаја на друштвене и политичке структуре, што је важно за креирање ефикасних јавних политика.

Биографија, библиографија радова (104 библиографске јединице) и галерија фотографија приложене на крају зборника документују плодну академску каријеру Сузана Марковић Крстић.

Зборник радова *Млади на селу: демографска, друштвено-економска, политичка и културна перспектива* представља значајан допринос проучавању положаја младих у руралним срединама Србије. Садржи мултидисциплинарне анализе које обухватају демографске трендове, економске изазове, политичке аспекте и културне промене, пружајући јасну слику стања на селу, потенцијала младих као носилаца развоја и ограничења са којима се суочавају. Читаоци ће добити увиде у факторе који утичу на живот младих, као и препоруке за креирање политика и мера које могу подржати одрживи развој руралних заједница.

За истраживаче који се баве проблемима села и младих зборник је драгоцен извор података о истраживањима Сузана Марковић Крстић. Социолошко-демографске анализе структура становништва и популационих трендова, емпиријска истраживања друштвених неједнакости у образовању у Србији и

вредности младих и теренска истраживања сеоског живота представљају пример преданог систематичног социолошког истраживања друштвено важних, а често маргинализованих проблема.

RECEIVED: 28.07.2025.

ACCEPTED: 30.07.2025.

m.jovanovic-21357@filfak.ni.ac.rs